

Eltűnhetnek a piacokról az ízes kistermelői termékek?

Sajtóhírekben¹ megjelent tervek szerint létrehoznák, a gazdálkodók egy csoportjának valószínűleg kedvező, évi 100 millió forint bevételig adómentes új gazdálkodási formát, a családi mezőgazdasági vállalkozást. A Kislépték Egyesület attól tart, hogy az őstermelők értékesítési lehetőségei a tervezett változtatásokkal nagymértékben csökkenhetnek, amellyel a megélhetésük veszélybe kerülhet.

Ma a helyi termékek iránti növekvő igényeket főképp az őstermelők, kistermelők szolgálják ki. Náluk találunk főként ízes, tájfajta növényeket, kézműves élelmiszereket. E termelők jellemzően nem csak a keletkező feleslegüket értékesítik, hanem gyakran, kiegészítő üzleti tevékenységet végeznek egyéb munkájuk mellett, vagy éppen családayaként. Legtöbbször a család együtt dolgozik közös tulajdonukon.

A családi mezőgazdasági vállalkozás (csmv) bevezetéséről szóló sajtóhírek alapján azonban az őstermelőket érintő tervek szerint a jövőben:

- csak 600 000 Ft bevételig lehet majd valaki őstermelő,
- csak az időszakos feleslegeit, és
- csak végfogyasztóknak értékesíthetné, kisboltoknak, tájtermék boltoknak, zöldségeseknek, gasztronómiai különlegességeket kínáló éttermeknek nem.

A jelenlegi kedvező járulékfizetés eltörlésével megszűnhet az a lehetőség vidéken, hogy a család és tagjai, részmunkaidőben gazdálkodva, a család megélhetéséhez is hozzájárulhasson.

Nincs tudomása a Kislépték Egyesületnek arról, hogy a sajtóhírekben olvasható Agrárkamarai terveket a minisztériumok elfogadták volna, de azt sem tudjuk, hogy történtek-e változtatások a megjelentetett tervekben².

Emiatt, a kistermelőkért aggódva, levélben tájékozatta az illetékesek mellett a Kislépték Egyesület vezetését is Szabadkai Andrea³. A Kislépték szakértői szakmai, elemző cikksorozatot indítanak – a részletes tájékoztatást követően - a honlapjukon félreértések tisztázása, és a negatív folyamatok megelőzése céljából, valamint javaslatcsomaggal fordulnak a döntéshozókhöz. A betérjesztők és a döntéshozók részletes tájékoztatásáig az Egyesület honlapján a gazdálkodók megoszlását bemutató diagramokat, és nemzetközi jó példákból mutat be párat, mely rugalmas szabályokat itthon is lehetne alkalmazni.

STATISZTIKÁK, JÓ PÉLDÁK, JAVASLATOK

A termelők – mint minden adóalany – a számukra legkedvezőbb adózási formát választják. Az 1. táblázat áttekintést nyújt a jelenlegi választható adózási kategóriáiról.

¹ Családi mezőgazdasági vállalkozás: adóoptimalizálás vagy adóelkerülés? 2019-03-08. www.agronaplo.hu
Jöhet a mezőgazdasági KIVA? 2019-04-29. <http://nak.hu>;

Reform az agráradózásban: jöhet a mezőgazdasági KIVA, 2019-05-30 <https://novekedes.hu>;

² őstermelői státusz korlátozása, kistermelői adózás 12 millió Ft. bevételig KATA-s adózás mintájára, és a „csmv”.

³ mint a NAK kistermelői alosztályának társadalmi megbízatású vezetője is.

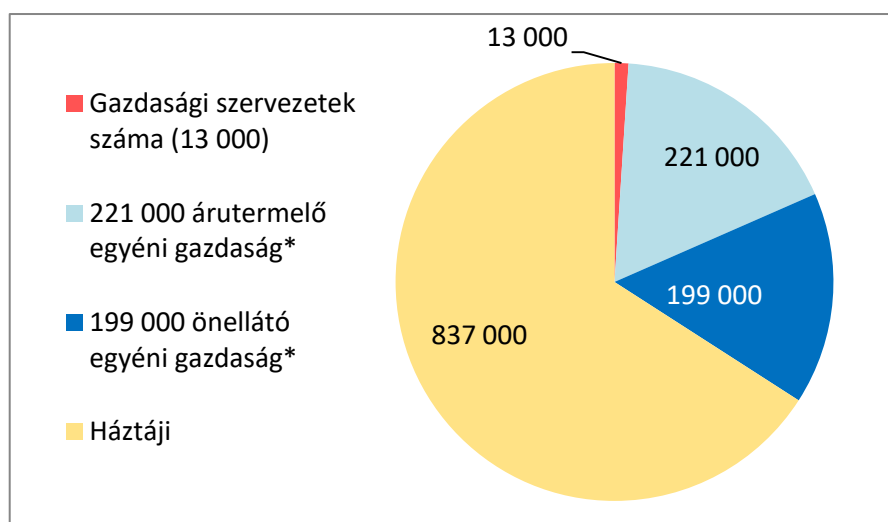
1. táblázat: Jelen szabályozás szerinti adózási lehetőségek

	Minden magánszemély részére	Östermelőknek ⁴
600.000 Ft bevételig* adómentes jövedelem, ingóság értékesítésből	IGEN	IGEN ⁴
600 000 Ft bevételig östermelői adómentes jövedelem ⁴	NEM	IGEN ⁴
4 millió Ft bevételig adómentes	NEM	IGEN ⁴
8 millió Ft bevételig költségátalány	NEM	IGEN ⁴
fizetendő jövedelemadó	a jövedelem 15 %-a személyi jövedelemadó, + járulékok	Östermelői adózás és járulékfizetés szerint ⁴

* A NAV útmutató szerint https://www.nav.gov.hu/data/cms488066/18SZJA_kitoltesi_utmutato.pdf

⁴ NAV 06. információs füzeté szerint

Az 1. ábra jól mutatja, hogy a Magyarországon gazdálkodók között legtöbben ma is azok a legkisebb termelők vannak, akik a háztájin, a zártkertben, a tanyához tartozó kis földterületen termelnek. Az egyéni gazdálkodók egy része az önellátás mellett a felesleget értékesíti (199.000 fő), és végül vannak olyan termelők, akik elsősorban a piacra viszik termékeiket (221.000-ren). A mezőgazdasági tevékenységet folytató társas vállalkozások száma 13.000.

1. ábra: A mezőgazdasági tevékenységet végző gazdaságok és a háztáji száma, aránya. (Mindösszesen 1.270.000 fő). Forrás: saját szerkesztés a 2016 GSZÖ és KSH 2018 alapján⁵

⁴ NAV 06. információs füzeté szerint https://nav.gov.hu/nav/inf_fuz

⁵ A 2016. évi GSZÖ adatai szerint összesen 415,8 ezer egyéni gazdaság működött Magyarországon

<https://www.nak.hu/kiadvanyok/kiadvanyok/1604-nak-mmesz2016huweb>

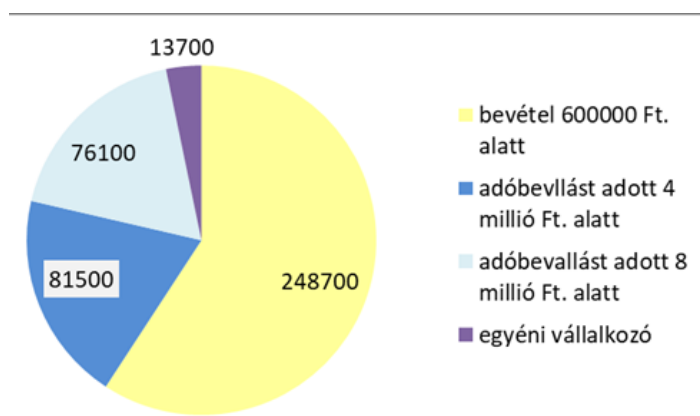
A KSH 2018 szerint <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mezo/mezoszerepe18.pdf>

Az önálló vállalkozások száma 459 ezer, a társas vállalkozásoké valamivel több, mint 13 ezer volt.

Az egyéni gazdaságok száma 422 ezer volt.

https://www.ksh.hu/saitoszoba_kozlomenyek_tajekoztatok_2018_01_04

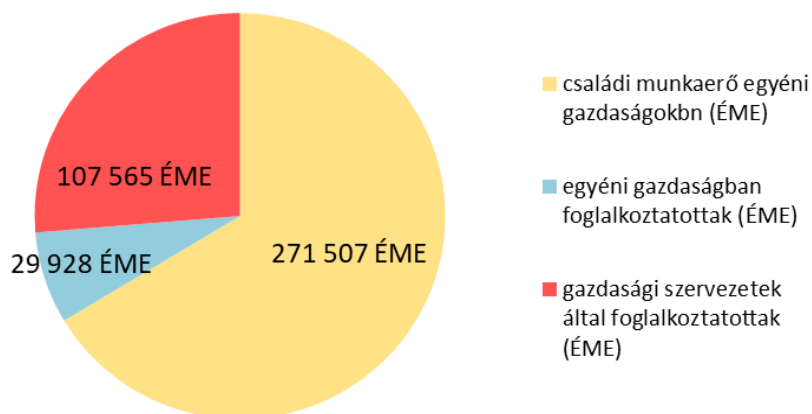
* Megjegyzés: az egyéni gazdaságok száma összesen mintegy 420 000.

2. ábra: 420 000 egyéni gazdaság (db) megoszlása bevételi kategória szerint (Ft/év) Forrás: NAV, 2018.

Az egyéni gazdaságok helyzetét tovább bontva (2. ábra) a NAV 2018-as adatai szerint az is láthatóvá válik, milyen bevételi kategóriába esnek az inycsiklandozó termékeket előállító kisebb termelők. Többségük (248.700 fő) bevétele nem éri el a 600 ezer forintot⁶, míg 81.500 fő a 4 millió forint alatti és 76 ezer fő a 8 millió Ft forint alatti bevételi kategóriába tartozik.

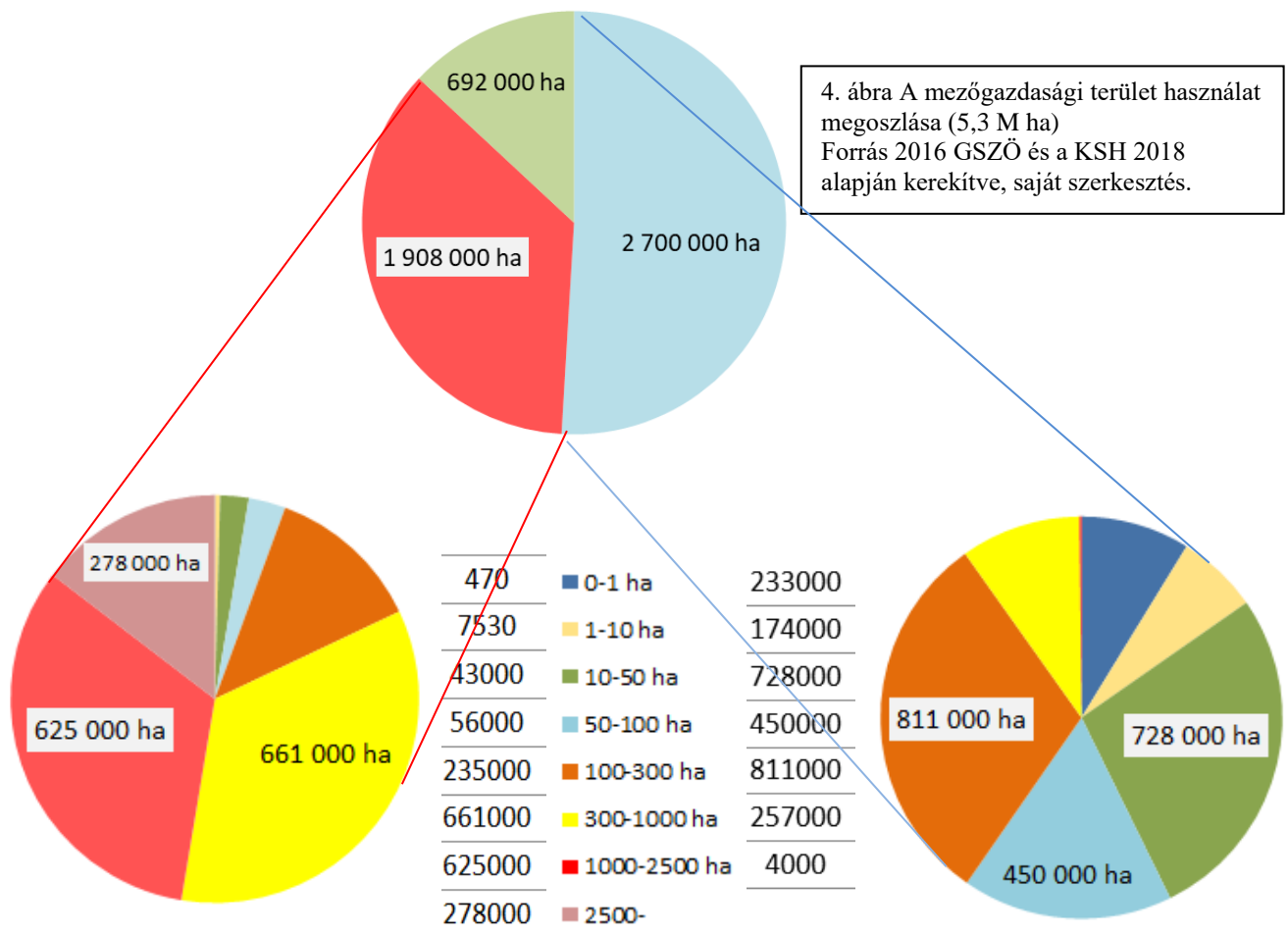
Vidéken mintegy 700.000 fő nem fizetett családi munkaerő dolgozik (3. ábra). Az is látható, hogy a nagy birtokokat többségében a gazdálkodó szervezetek művelik. A gazdálkodók között számarányában mintegy 3% a gazdálkodó szervezet, de ők művelik a földek közel felét. (4.- 6. ábra)

3. ábra: A mezőgazdaság munkaerő-ráfordítás (409.000 ÉME) megoszlása (ÉME)
Forrás: többségében a 2016 GSZÖ alapján egy köztes értékben rögzítve saját szerkesztéssel

Megjegyzés: A Magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar számokban 2016 (NAK) szerint 439.900 ÉME, a KSH 2018⁷ szerint 405.000 ÉME. A KSH 2016 előzetes GSZÖ adatok szerint 416.000 ÉME. ÉME = évi 1800 óra tevékenység.

⁷ <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mezo/mezoszerepe18.pdf>
https://www.ksh.hu/sajtoszoba/kozlemenyek/tajekoztatok/2018_01_04

4. ábra A mezőgazdasági terület használat megoszlása (5,3 M ha)
Forrás 2016 GSZÖ és a KSH 2018 alapján kerekítve, saját szerkesztés.

5. ábra: A gazdasági szervezet által művelt terület nagysága (100%=1,9 M ha) birtokméretenként (ha)

6. ábra: Az egyéni gazdálkodók által művelt terület nagysága (100%=2,7) birtokméretenként (ha)

Forrás: A Magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar számokban 2016 (NAK)⁸ és a KSH 2016 alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: A gazdasági szervezetek átlagos birtokmérete 253 ha. Az egyéni gazdaságok átlagos mérete 7,6 ha. 1 ha alatti területet az egyéni gazdaságok 58%-a, és a gazdasági társaságok 3,6%-a művel (KSH 2016).

És hogy hol találkozhatunk ma a kisebb termelőkkel? Ma már sokak számára ismert az a fogalom, hogy rövid élelmiszerlánc (REL), ami a gazdaságban és a piacokon való értékesítésen túl azt jelenti, hogy a kistermelők eladhatják termékeiket a helyi éttermeknek, vagy a helyi közétkeztetésbe, hogy a gyerekek jó minőségű alapanyagokból készült ételeket ehessenek.

Hogyan lenne fenntartható a már virágzó kistermelői kultúra?

A Kislépték Egyesület szakmai javaslata szerint **a kisebb családi gazdaságokat nem szabad hátrányosabb helyzetbe hozni.** Ennek érdekében a Kislépték főbb szakmai javaslatai:

- Fontos lenne megőrizni az őstermelői (közös őstermelői) adó-, és járulékkedvezményeket 4–8 milliós bevételi határig.

⁸ <https://www.nak.hu/kiadvanyok/kiadvanyok/1604-nak-mmesz2016huweb>

- Fontos lenne megőrizni azt a lehetőséget, hogy az őstermelőként kistermelői tevékenységet végzők rövid ellátási láncokban továbbra is értékesíthessenek pl. kisboltoknak, vendéglátóknak, pékségeknek, közétkeztetésnek is. Ez egyben a rövid ellátási láncok (REL), a tájfajták⁹ értékesítésének is egyik fő üzenete és célkitűzése, egyes réspiaci trendigények kiszolgálásának, és a gazdák megélhetésének egyik alapvető kulcsa.
- Ösztönözni kellene, hogy a kisebb termelők több lábon álljanak, a mezőgazdasági termelést egészítsék ki más tevékenységgel, pl. feldolgozással, agroturisztikai szolgáltatásokkal, ismeretátadással, a gazdaságban szervezett rendezvényekkel, keressenek innovatív értékesítési csatornákat és módszereket (ilyenek pl. a bevásárló közösségek is).
- A kisüzemek részére is kívánatos egy könnyített higiéniai szabályozási keret megalkotása, melyre tudunkkal van is jogalkotói szándék.
- A megélhetéshez hozzájáruló önfoglalkoztatást támogatni kellene családi szinten is vidéken.
- Támogatni kellene a közjót szolgáló gazdálkodást, így a környezetileg fenntartható művelési módokat, ami a mezőgazdasági fajtagazdagsághoz is segíti.

A kistermelői rendelet módosítására – előremutató megbeszélések mellett – már az alábbi pontokban születtek javaslatok a NAK vidékfejlesztési osztály felé.

- „A kistermelők előremutató célja **a hozzáadott érték növelése, a több lábon állás**, így a rendelet kiegészítendő szállásadás, tudásátadás (pl. látványgazdaságok), valamint a programszolgáltatás lehetőségével, mely elősegítené a falusi turizmus potenciáljának kihasználását. A rendelet kiegészítését szükségessé teszi a kézműves termékek problémája is, hiszen a szabályozás nem ír olyan kézműves non-food termékekről, mint például a kozmetikumok, fadaragások vagy a csipkék.
- A **40 km**-es korlát sok termelőnek szűk, ezért ezt bővíteni, módosítani lehetne. Az állati eredetű élelmiszerek különleges higiéniai szabályainak megállapításáról szóló Európai Parlament és a Tanács 853/2004/EK rendelete eredetileg nem km-ben, hanem 2 órában szabott korlátot. Korábban, Miniszteri levél erősítette meg, hogy az országos/szakmai rendezvények esetében (Debreceni Agrár expo, Sajtverseny...) eltörlik a területi korlátozást.
- A sör és a bor (bor, gyümölcsbor, mézbor) nincs a rendeletben, ezekkel bővíteni lehetne a termékek körét.
- Felmerült a **feldolgozónak történő értékesítés** lehetősége, vagyis a rendelet szerint legyen lehetőség például arra, hogy a kistermelő eladhassa a lekvárját például egy pékségnek, vagy tejét más termelőnek (pl. sajtos) feldolgozásra. Erre jó jogi gyakorlatokat láthattunk Ausztriában, Horvátországban, Olaszországban is. (A termelő saját termékének minősül, ha a saját termelést nem meghaladóan /50% alatt) más termelőtől alapterméket szerez be és azt saját terméként feldolgozza, értékesítheti.)
- A közös őstermelői igazolványokhoz **társkártya** kiadására lenne szükség, hogy a dömping időszakban a család tagjai egy időben akár két piacon is árulhassanak, vagy a piacon és közben otthonról is.

⁹ NÉBIH „Vegyél számba” kampány <https://portal.nebih.gov.hu/-/vegyel-szamba-a-csunya-zoldseg-is-lehet-finom>

- **Közös Termelői Értékesítési Pont** kialakítását továbbra is fontosnak tartja az Egyesület, ahogy azt már korábban¹⁰ bemutattuk. Itt egy helyen több termelő termékét lehetne megvásárolni, de ehhez minden termelőnek nem kell ott állnia. A vásárlás során a termék ára közvetlenül a termelő számlájára (átfutó számla) kerülne, köztes kereskedő nincs.

Mindezen javaslatok megvalósítása hozzájárulna a vidéki közösségek életminőségének javításához.

NEMZETKÖZI JÓ PÉLDÁK

Áttekintünk pár európai uniós ösztönző szabályozási példát, hogy ezeket mérlegelve esetleg ezek mintájára a döntéshozók tovább ösztönözhesék a vidéki megélhetést. A jó példákat a H2020 BOND projekt¹¹ keretében az Egyesület gyűjteményben fogja közzétenni 2020-ra.

Ausztriában a gazdálkodók adózása a személyi jövedelemadó mentén igen ösztönző. Ehhez járul az hozzá, hogy az adózás átalány fizetés módján is teljesíthető, melyet az adott gazdaság potenciálja, a gépesítettség, a támogatások is módosítanak.

Családi gazdaságok részére, a mező-, erdőgazdasági jövedelemre egyszerűsített adminisztrációs, adózási rendszer lett bevezetve. Mezőgazdasági-, erdőgazdasági jövedelem alá az elsődleges termelés (mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat, vadászat) tartozik. Mezőgazdasági jövedelem még (de nem tartoznak a mezőgazdasági átalányadózás alá):

- Másodlagos mezőgazdasági bevétel 33.000 euróig (feldolgozás, italkimérés) külön adóalap meghatározással (= bevétel-kiadás-költségátalány) (33.000 euro felett már üzletszerű egyéb tevékenységnek számít).
- Melléktevékenység (bérmunka, bérbeadás, szobakiadás 10 ágyig, falusi turizmus).

A fenti bevételek a személyi jövedelemadó alá tartozik. A jövedelem számítás módszere lehet:

- éves bevétel-kiadás-értékcsökkenés, vagy
- mezőgazdasági egységérték számítás.

A mezőgazdaság egységérték 2.400 euro/hektár. Figyelembe veszik az eredmény meghatározásánál (növelő, vagy csökkentő tényező) 83%-ban a természeti, gazdasági (működési) feltételeket, 13%-ban a 1. pillér támogatásait, és 4%-ban az intenzív haszonállat támogatásokat.

A kézműves, kereskedelmi és ipari tevékenységek szabályozásáról szóló törvény (GewO¹²) szerint a mező- és erdőgazdasági tevékenységek közé tartozik az elsődleges termelés, a mező- és erdőgazdasági melléktevékenységek és a házi mellékfoglalkoztatás. Többek között Mezőgazdasági melléktevékenység (GewO 2 § (4) bekezdés) a feldolgozó melléktevékenység, ha:

o feldolgozó melléktevékenységből származó termékek közé tartozik minden termék, ami nem az elsődleges mezőgazdasági termékek között (ez ott feldolgozott termék is lehet¹³) van felsorolva;

¹⁰ https://www.kisleptek.hu/termeloi_ertekesites_jogszabaly/

¹¹ Bringing Organisations & Network Development to higher levels in the farming sector in Europe. H2020-774208 BOND. www.bondproject.eu

¹² BGBl. Nr. 194/1994

¹³ Elsődleges termék GewO 2. § (3a) például: tejtermékek (tej, tejföl, tejszín, aludttej, író, joghurt, vaj, túró, tejsavó, és mindez hozzáadott ízfokozó nélkül, mint a vidéki sajtfélék); aszalt gyümölcs; savanyú káposzta, a gyümölcsbor, almálé, préselt zöldségek és gyümölcsök, must, mézsör, bodzaszörp;

o más termelőtől vásárolt alaptermék feldolgozása azzal a feltétellel, hogy az üzem mező- és erdőgazdasági jellegét megtartják a feldolgozási tevékenység ellenére. A feldolgozást egy arra jogosult is elvégezheti fizetség ellenében. A termelő által előállított saját alaptermékeknek a mennyiségét is minőségét tekintve is túlsúlyban van a megvásárolt idegen termékhez képest (51%-49%). A megvásárolt terméknek is ugyanannak a típusú és fajtájú alapterméknek kell lennie, mint amit a termelő állít elő. Pl. egy gyümölcsös foglalkozó gazda, aki barackból készít likőrt, nem vehet cseresznyét a likőr készítéséhez. A saját terméket és a megvásárolt terméket együtt kell feldolgozni.

Kettős könyvvitelre¹⁴ akkor köteles egy gazdálkodó, ha

- a teljes éves árbevétel két egymást követő évben 550.000 euró fölött van, vagy
- a mező- és erdőgazdasági egységérték az év január 1-jétől 150.000 euró fölött van.¹⁵

A feldolgozott termékek értékesítéséből eredő bevétel és azzal kapcsolatos kiadás vezetéséhez nem kell kettős könyvvitel, ha a könyvvezetésre kötelezett gazdák nem tartoznak¹⁶ az Áfa törvény hatálya alá, illetve ha

- a mezőgazdasági egységérték nem haladja meg a 130.000 eurót, és
- két egymást követő évben a forgalom nem haladja meg a 400.000 eurót.

a) A mező- és erdőgazdálkodásból eredő jövedelmet a **bevétel és kiadás nyilvántartása** (számlák) alapján is meg lehet határozni, ha a mezőgazdasági egységérték 150.000 € alatt van, vagy az éves árbevétel 550 000 euró alatt van.

b) **Részleges átalány:**¹⁷

70%-os költségátalánnyal (állattartás esetén - sertés, szarvasmarha, juh, kecske, baromfi - pedig 80%-os költségátalánnyal.¹⁸) kell a jövedelmet meghatározni, ha

- a mezőgazdasági egységérték 75.000 euró felett van, de nem haladja meg a 130.000 eurót
 - a saját kezelésű mezőgazdasági terület nagysága 60 ha-nál nagyobb
 - több mint 120 haszonállatot tartanak.

c) **Teljes átalány:**¹⁹

A nyereséget 42%-os költségátalánnyal kell meghatározni, ha

- a mezőgazdasági egységérték nem haladja meg a 75.000 eurót
 - a saját kezelésű mezőgazdasági terület nagysága maximum 60 ha
 - kevesebb mint 120 haszonállatot tartanak
 - a gyümölcsös maximum 10 ha, borszőlő termesztése esetében pedig 0,6 ha.

SZJA számítás átlagértékkel:

Az SZJA törvény 17. § (4)-(5)-(5a) bekezdés azokat a kritériumokat határozza meg, ami alapján az egyes csoportokban (mezőgazdasági kistermelők is) a jövedelemadót átlagértékkel kell kiszámítani. Azokban az esetekben kell alkalmazni az átlagértéket, mikor sem könyvvezetési kötelezettség nem áll fenn, sem nyilvántartás vezetési kötelezettsége nincs az

¹⁴ BGBI. Nr. 194/1961

¹⁵ BGBI. Nr. 194/1961 125 §

¹⁶ BGBI. Nr. 194/1961 22 §

¹⁷ BGBI. II Nr. 125/2013

¹⁸ BGBI. II Nr. 125/2013 9§

¹⁹ BGBI. II Nr. 125/2013

adózonak. A mező- és erdőgazdasági nyereség átlagérték alapján való kiszámítása során érvényesülnek:

- csak azoknak a mező- és erdőgazdasági üzemeknek lehet a nyereségét átlagérték alapján kiszámítani, melyek esetében a mezőgazdasági egységérték a 130.000 eurót nem haladja meg;
- csak akkor lehetséges a nettó nyereség százalékos értékét egységértékkel meghatározni, ha az egységérték nem haladja meg a 75.000 eurót és a saját mezőgazdasági terület nagysága maximum 60 hektár (ha) és maximum 120 haszonállatot tartanak;
- szőlőtermesztés esetén abban az esetben lehet a nettó nyereséget százalékos értékkel meghatározni, ha a saját kezelésű szőlő területe a 60 ha-t nem haladja meg;
- gyümölcsstermesztés esetén pedig akkor lehet a nettó nyereséget százalékos értékkel meghatározni, ha a saját kezelésű terület nagysága a 10 ha-t nem haladja meg.

A fentek szerint kiszámított jövedelem után az alábbi módon kell adózni:

11 000 euróig	0%
18 000 euróig	25%
31 000 euróig	35%
60 000 euróig	42%
90 000 euróig	48%
90 000- 1 000 000 euró	50%
1 000 000 euró felett	55%

*2018 év végi adatok szerint

HORVÁTORSZÁG:

Mezőgazdasági törvény (612 NN30/2015) értelmében **a termelő olyan természetes vagy jogi személy, illetve ezek csoportja, mely gazdasági területén agrártevékenységeket végez a társas vállalkozási formák mellett családi gazdaságként (OPG²⁰), vagy akár mezőgazdasági tevékenység végzésére regisztrált kézművesként.** Az OPG a következő kiegészítő tevékenységeket folytathatja:

- Mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek előállítása;
- Nem élelmiszer termékek előállítása;
- Vendéglátóipari, turisztikai szolgáltatások nyújtása;
- Egyéb kapcsolódó aktivitások.

Az elsődleges mezőgazdasági tevékenység magában foglalja a növénytermesztést, az állattenyésztést és a kapcsolódó szolgáltatásokat, a mezőgazdasági termékek elsődleges feldolgozását ezen törvény I. melléklete szerint.

Az OPG **kiegészítő** tevékenységei a következők (3.§):

- 1. **Mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek előállítása**, amely a következőket foglalja magában:
 - 1.1. **mezőgazdasági** termék legalább részben saját termelésű nyersanyagból; a nyersanyag legfeljebb 50%-a megvásárolható más mezőgazdasági termelőtől.

²⁰ A családi agrárgazdaságokat szabályozó 2018-as törvényt (Zakon o obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu, 585 NN 29/2018) egy **önálló szervezeti formát hozott létre = OPG.**

1.2. **élelmiszeripari** termék legalább részben saját termelésű nyersanyagból. A nyersanyag legfeljebb 50%-a megvásárolható más mezőgazdasági termelőtől (kivéve a tejtermék és a hústermék,).

- **2. Nem élelmiszeripari termékek és általános használatú áruk gyártása,** (főképp, amelyek a hagyományos szakmák és/vagy a hagyományos tudás területéhez kapcsolódnak). Ilyenek pl. **fa és parafa termékek, szalma és egyéb fonott termékek, kézműves ékszerek, játékok és ajándéktárgyak (szövet, kő, agyag, üveg és egyéb anyagok), méhviasz, szappanok, egyéb non-food termékek, illóolajok, kozmetikai termékek, kötöttáru és gyapjútermékek, friss és szárított virágok és más növények.**
- **3. Szolgáltatásnyújtás.** Többek között ide tartozik: tanácsadás állattenyésztéssel, növénytermesztéssel és mezőgazdasági termékek feldolgozásával kapcsolatban (pl. nyírás, gyümölcsfák és szőlő metszése és oltása, méhek, darazsak ártalmatlanítása eltávolítása, tanácsadás biodinamikus zöldségtermesztésben is.
- **4. Idegenforgalmi és vendéglátó-ipari szolgáltatások nyújtása, benne szállásadás és rendezvény-szolgáltatás** a gazdaság erőforrásaira építve.
- **5. Egyéb tartalmak és tevékenységek biztosítása, melyek között szerepel pl.:**
 - 5.1 a növény- és állattenyésztés ismereteinek és készségeinek megszerzését lehetővé tevő **ismeretátadás;**
 - 5.2. hagyományos termékek és **kézműves foglalkozások** ismereteinek biztosítása;
 - 5.3. oktatási gyakorlatok és/vagy a workshopok, **tanfolyamok**, szemináriumok és képzés megszervezése;
 - 5.4. **a biomassa, a trágya, a hígtrágya, trágyalé, a biomassa más forrása, a víz, a szél és a napenergia termelése és megosztása** a megújuló energiaforrásokból származó energiaforrásokból 1 MW névleges teljesítményig; A kiegészítő tevékenység keretében, a trágyából, hígtrágyából, más biomassa forrásokból, vízből, szélből és naptól 1 MW névleges generátor teljesítményig terjedő mezőgazdasági és/vagy erdei biomassa energiatermelés során a nyersanyagok aránya legalább **20%-ban** az OPG tevékenységből kell származzon, a többi nyersanyag más gazdaságokból és/vagy beszállítókból is beszerezhető, az e tevékenységet szabályozó különleges előírások szerint.
 - 5.6. **vadgazdálkodás**, rák, béka gyűjtése, tenyésztése, édesvízi halgazdálkodás a családi gazdaságban;
 - 5.8. **eseményeken való részvétel a családi gazdaság tevékenységeivel** és a vidéki szokásokkal, a hagyományos szakmák hagyományával és/vagy a hagyományos tudással kapcsolatos tevékenységek bemutatásával;
 - 5.9. egyéb **gyógynövények önálló gyűjtése és/vagy feldolgozása**